УДК 347.65/.68(477) **DOI https://doi.org/10.32782/2522-9656/2026-20-11**

Попович Корнелія Геннадіївна,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0009-0008-3218-2925

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СПАДКУВАННЯ МАЙНА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

LEGAL REGIME FOR INHERITANCE OF PROPERTY OF MISSING MILITARY PERSONNEL: LEGISLATIVE GAPS AND WAYS TO OVERCOME THEM

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню правового режиму спадкування майна військовослужбовців, які зникли безвісти, з урахуванням сучасних реалій воєнного стану та масового характеру таких випадків в Україні. Актуальність теми зумовлена необхідністю належного захисту майнових прав членів сімей військовослужбовців, правовий статус яких тривалий час залишається невизначеним, що унеможливлює реалізацію спадкових прав і створює соціальну напругу.

У статті здійснено ґрунтовний аналіз норм цивільного законодавства України, спеціальних законів, що регулюють правовий статус військовослужбовців та безвісти зниклих осіб, а також актуальної судової практики. Досліджено правові наслідки визнання військовослужбовця безвісти зниклим для спадкових правовідносин, зокрема щодо відкриття спадщини, визначення кола спадкоємців, строків прийняття спадщини та управління спадковим майном. Встановлено, що чинне законодавство не враховує специфіку зникнення безвісти під час бойових дій та не забезпечує належного балансу між інтересами держави і спадкоємців.

Виявлено ключові законодавчі прогалини, серед яких відсутність спеціального правового режиму спадкування майна безвісти зниклих військовослужбовців, фрагментарність правового регулювання, неврегульованість механізмів тимчасового управління майном і недостатня узгодженість цивільно-правових та адміністративних процедур. Окрему увагу приділено проблемі захисту прав членів сім’ї, які фактично позбавлені можливості користуватися майном і реалізовувати пов’язані з ним права.

На основі аналізу зарубіжного досвіду та міжнародних правових підходів запропоновано шляхи подолання виявлених недоліків, зокрема шляхом удосконалення законодавчих визначень, запровадження спеціального порядку спадкування, розширення судових механізмів захисту та формування ефективної системи тимчасового управління майном. Запропоновані висновки спрямовані на забезпечення правової визначеності, стабільності спадкових правовідносин і належного захисту прав спадкоємців у сучасних умовах.

Ключові слова: спадкування, воєнний стан, майно, правовий режим, військовослужбовці, особа, зникла безвісти за особливих обставин, оголошення особи померлою.

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the legal regime governing the inheritance of property of missing military personnel, taking into account the current realities of martial law and the mass nature of such cases in Ukraine. The relevance of the topic is due to the need to ensure proper protection of the property rights of family members of military personnel whose

legal status remains uncertain for a long time, which makes it impossible to exercise inheritance rights and creates social tension.

The article provides a thorough analysis of the norms of civil legislation of Ukraine, special laws regulating the legal status of military personnel and missing persons, as well as current judicial practice. The legal consequences of recognizing military personnel as missing for inheritance relations are examined, in particular with regard to the opening of inheritance, determination of the circle of heirs, time limits for acceptance of inheritance and management of inherited property. It is established that current legislation does not take into account the specifics of disappearance during hostilities and does not ensure a proper balance between the interests of the state and heirs.

Key legislative gaps are identified, including the absence of special legal regime for the inheritance of property of missing military personnel, fragmentation of legal regulation, lack of mechanisms for temporary property management, and insufficient coordination between civil law and administrative procedures. Particular attention is paid to the problem of protecting the rights of family members who are effectively deprived of the opportunity to use property and exercise the rights associated with it.

Based on an analysis of foreign legal experience and international legal approaches, ways to overcome the identified shortcomings are proposed, in particular through improving legislative definitions, introducing a special inheritance procedure, expanding judicial protection mechanisms, and forming an effective system of temporary property management. The proposed conclusions are aimed at ensuring legal certainty, stability of inheritance relations, and proper protection of the rights of heirs in modern conditions.

Key words: inheritance, martial law, property, legal regime, military personnel, persons missing under special circumstances, declaration of death.

Постановка проблеми. Проблематика правового режиму спадкування майна військовослужбовців набуває особливої значущості в умовах сучасних збройних конфліктів. Збройна агресія проти України зумовила безпрецедентне зростання кількості військовослужбовців, які зникли безвісти за особливих обставин. Такий статус створює складну правову невизначеність щодо їх майнових прав, а також прав та законних інтересів членів сімей і потенційних спадкоємців. Ключовою проблемою є відсутність чіткого правового співвідношення між статусом особи, зниклої безвісти, та інститутом оголошення фізичної особи померлою, що призводить до правових колізій у спадкових правовідносинах. Наявні процедури визнання особи померлою є надмірно тривалими та не враховують специфіку воєнного стану, що фактично позбавляє родини військовослужбовців можливості управління майном, його збереження та захисту від втрати або зловживань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.Проблематику спадкування в умовах воєнного стану відображено у працях Л. І. Горпинич [5], О. О. Вєтчінової [3], І. І. Голубенко, О. Ю. Грачової, М. О. Маслової [4], В. П. Маковія, О. І. Якимця, З. І. Книш [11], а питання захисту спадкових прав неповнолітніх в умовах воєнного стану – у праці А. В. Баранкевича [2]. Правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою під час воєнного стану досліджували Г. М. Устінова-Бойченко та О. М. Скрябін [17], а правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, – Г. С. Коваль [8] та К. В. Катеринчук [7].

Значущість дослідження також зумовлена необхідністю комплексного перегляду правового режиму спадкування майна військовослужбовців, які зникли безвісти, з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав людини та реалій воєнного стану. Особливої уваги потребує заповнення законодавчих прогалин шляхом удосконалення цивільного, сімейного та спеціального військового законодавства, а також розроблення ефективних правових механізмів, спрямованих на баланс забезпечення інтересів держави, спадкоємців та осіб, зниклих безвісти.

Метою наукової статті є дослідження особливостей правового регулювання спадкування майна військовослужбовців, які зникли безвісти в умовах воєнного стану, шляхом виявлення прогалин і колізій у нормах цивільного та спеціального законодавства України, а також розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням правозастосовної практики та міжнародно-правових стандартів захисту прав людини.

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній запропоновано комплексний підхід до аналізу правового режиму спадкування майна військовослужбовців, які зникли безвісти в умовах воєнного стану, крізь призму поєднання норм цивільного та спеціального законодавства України. У дослідженні обґрунтовано необхідність відмежування правових наслідків статусу особи, зниклої безвісти, від інституту оголошення фізичної особи померлою у спадкових правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. Особливу увагу потрібно приділити терміну «особа, яка зникла безвісти за особливих обставин» – це фізична особа, щодо якої відсутні відомості про місце перебування у зв’язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України або іншими обставинами, що загрожують життю чи здоров’ю, та яка включена до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин згідно із Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [14].

Набуття цього статусу не означає автоматичне припинення цивільних прав та обов’язків особи, проте визначає правові наслідки щодо управління майном, спадкових прав та реалізації інших прав і гарантій державного захисту.

Науковці підкреслюють, що цей правовий статус відрізняється від інститутів «безвісно відсутньої особи» та «особи, оголошеної померлою», які є судовими категоріями, і застосовується виключно до випадків, коли зникнення пов’язане з особливими обставинами (воєнні дії, збройний конфлікт, надзвичайні ситуації) та має тимчасовий характер до моменту встановлення місцезнаходження або ухвалення судового рішення про оголошення особи померлою [8; 17].

Практичне значення визначення полягає у забезпеченні правового регулювання ситуацій, коли військовослужбовці зникли під час виконання обов’язків.

Встановлення такого статусу дозволяє органам державної влади, нотаріату та правовласникам здійснювати тимчасове управління та охорону майна військовослужбовця, врегулювати спадкові правовідносини у межах воєнного стану, захищати права та інтереси членів сім'ї та спадкоємців, уникнути юридичної невизначеності у правозастосуванні.

Таким чином, термін «військовослужбовець, який зник безвісти» виступає не лише як фактичний, але й юридично закріплений статус, який поєднує соціальні, правові та адміністративні аспекти, адаптовані до особливих умов воєнного стану.

Також, варто звернути увагу, що «особам, які зникли безвісти за особливих обставин під час проходження військової служби, надаються гарантії, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими актами законодавства України». Наведене положення відображає один із ключових принципів державної політики у сфері захисту прав військовослужбовців – принцип збереження соціально-правових гарантій незалежно від фактичної невизначеності їхнього правового стану [15].

Соціальний захист громадян виступає одним із пріоритетних напрямів соціальної політики як держави, так і органів місцевого самоврядування та інших уповноважених суб'єктів, водночас будучи ключовим інструментом її практичної реалізації. Його функціональне призначення полягає у створенні для кожної особи комплексу правових, економічних та соціальних можливостей, необхідних для здійснення суб'єктивних прав у соціальній та суміжних сферах.

Водночас у сучасних умовах сутнісні характеристики соціального захисту перебувають у тісному взаємозв'язку з феноменом соціального ризику, який набуває особливого значення у правовому регулюванні соціальних відносин. Законодавець свідомо поширює дію гарантій, передбачених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», на осіб, які зникли безвісти за особливих обставин під час проходження військової служби, з метою запобігання правовому вакууму та дискримінації членів їх сімей.

Практичне значення цієї норми полягає у забезпеченні безперервності соціальних, майнових і правових гарантій. Водночас у правозастосовній практиці ця норма породжує низку проблем, зокрема невизначеність меж і строків дій таких гарантій, а також відсутність чіткого механізму їх узгодження з нормами цивільного та спадкового законодавства. Це створює ситуацію, за якої соціальні гарантії фактично зберігаються, тоді як реалізація майнових і спадкових прав залишається обмеженою через відсутність юридичного факту смерті [1].

Отже, наведена норма виконує важливу компенсаторну функцію в умовах воєнного стану, проте потребує подальшої системної інтеграції зі спадковим правом і нотаріальними процедурами, що дозволило б забезпечити реальний баланс між захистом прав військовослужбовця, інтересами його сім’ї та принципом правової визначеності.

Існує об’єктивна необхідність визначення поняття військовослужбовця та його правового статусу, а також доктринального й нормативного забезпечення з метою належного з’ясування особливостей реалізації та захисту їх майнових, зокрема спадкових, прав в умовах воєнного стану. Відповідно до положень Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовцем є громадянин України, який проходить військову службу на території України, бере участь у всеукраїнському і місцевих референдумах, обирає і може бути обраним до органів місцевого самоврядування та інших виборних державних органів згідно з Конституцією України. Категорія військовослужбовців охоплює осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів, військовослужбовців строкової і надстрокової служби та військової служби за контрактом Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України, а також інших військових формувань, що створюються Верховною Радою України, стратегічних сил стримування, які дислокуються на території України, в тому числі військовослужбовців-жінок, курсантів військово-навчальних закладів.

Юридична природа статусу військовослужбовця характеризується поєднанням загально-цивільної правосуб’єктності з особливою службово-правовою правосуб’єктністю. З одного боку, військовослужбовець залишається громадянином України з притаманними йому конституційними правами та свободами, а з іншого – підлягає спеціальному правовому режиму, що передбачає законодавчо встановлені обмеження окремих прав і свобод, підвищений рівень юридичної відповідальності.

Особливістю юридичної природи військовослужбовця є імперативний характер правового регулювання його статусу. Такий статус виникає з моменту набуття особою військової служби на законних підставах і припиняється у зв’язку з її звільненням, загибеллю або визнанням безвісно відсутньою чи оголошенням померлою у встановленому законом порядку.

У доктринальному вимірі військовослужбовець розглядається як спеціальний суб’єкт військово-правових, адміністративних, соціально-забезпечувальних, спадкових та, у визначених випадках, цивільно-правових відносин. Багатогалузевий характер його правового статусу зумовлює формування особливого механізму правового захисту, гарантій соціального забезпечення, а також спеціальних спадково-правових гарантій, що покликані компенсувати

підвищений рівень ризику, обмежень і відповідальності, пов'язаних із проходженням військової служби.

5 червня 2025 року Верховна Рада України прийняла за основу проєкт Закону №12451 від 27.01.2025 щодо внесення змін до ч. 2 ст. 46 Цивільного кодексу України, якими пропонується уточнити порядок оголошення судом померлою фізичної особи, що пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями чи збройним конфліктом. Законопроєкт передбачає, що особу можна оголосити померлою після спливу двох років від закінчення воєнних дій, водночас суд, з урахуванням конкретних обставин, може скоротити цей строк, але не раніше ніж через шість місяців від настання обставин, що створюють загрозу життю або дають підстави припускати загибель особи [10].

Нинішня редакція ч. 2 ст. 46 ЦКУ не визначає момент початку відліку шестимісячного строку, що спричинило різні підходи судів. Одні судді відраховують строк від моменту події, яка могла призвести до смерті, інші – від дня закінчення воєнних дій, виходячи з логіки системного зв'язку першого і другого речення статті. У другому підході скорочення дворічного строку не змінює його початок, що забезпечує єдність правового регулювання та прогнозованість судової практики [6].

Таким чином, запропоновані зміни спрямовані на урегулювання строків оголошення померлими осіб, що зникли безвісти у зв'язку з воєнними діями, та усунення правової невизначеності щодо початку їх відліку.

Відповідно до положень Цивільного кодексу України, на сьогодні встановлено диференційований порядок прийняття спадщини, що визначається залежно від місця проживання спадкоємця.

Відкриття спадщини військовослужбовця, який зник безвісти, є особливим правовим явищем, що поєднує елементи цивільного та публічного права, зокрема у сфері військового і спадкового законодавства. Юридично факт зникнення безвісти не прирівнюється до смерті автоматично, однак він створює підстави для застосування спеціальних процедур встановлення факту відсутності особи, що передують відкриттю спадщини. Відкриття спадщини у таких випадках характеризується подвійним юридичним ефектом. По-перше, забезпечується захист майнових прав спадкоємців шляхом формального визнання дати відкриття спадщини – днем смерті особи, оголошеної померлою, є день набрання законної сили рішенням суду або день її передбачуваної загибелі (ч. 3 ст. 46 ЦКУ). По-друге, реалізуються спеціальні пільги та гарантії для членів сім'ї військовослужбовця, включно із соціальним забезпеченням, пенсійними виплатами та іншими заходами компенсаційного характеру.

Доктринально правовий режим відкриття спадщини військовослужбовця, який зник безвісти, підкреслює поєднання цивільно-правових механізмів спадкування з публічно-правовими гарантіями соціального захисту, що забезпечує

баланс між захистом приватних інтересів спадкоємців та охороною публічних інтересів держави у сфері оборони. Особлива процедура встановлення факту зникнення безвісти, включно з установленням опіки над майном безвісно відсутньої особи (ст. 44 ЦКУ) до відкриття спадщини, формує правовий інструментарій, який дозволяє зменшити ризики порушення спадкових прав в умовах воєнного часу.

Таким чином, відкриття спадщини військовослужбовця, що зник безвісти, є комплексним юридичним процесом, який поєднує традиційні цивільно-правові інститути зі спеціальними публічно-правовими процедурами, спрямованими на захист прав спадкоємців і гарантування соціальної стабільності у критичних обставинах.

Умови воєнного стану накладають додаткові обмеження на управління спадковим майном. Зокрема, можуть застосовуватися обмеження щодо розпорядження нерухомістю та цінними активами, що перебувають у зонах бойових дій, а також інші адміністративні заходи щодо майна військовослужбовців. Водночас законодавство має гарантувати захист прав спадкоємців та збереження майна. Управитель здійснює розпорядження майном виключно з метою його збереження, сплати податків і обов’язкових платежів, укладання необхідних договорів (страхування, оренда тощо) та звітування перед органом, що його призначив, та заінтересованими особами.

Особливу увагу слід приділяти юридичним гарантіям, що надаються родичам зниклого безвісти військовослужбовця. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає соціальні та правові механізми підтримки, членів їхніх сімей. З огляду на ризики воєнного часу, зазначена законодавча база забезпечує баланс між необхідністю оперативного управління майном та захистом інтересів спадкоємців.

Ефективність такого управління залежить від узгодженості дій судових органів, органів влади та тимчасового управителя майна, що забезпечує належне збереження та захист спадкового майна у складних умовах воєнного часу.

Традиційне цивільне законодавство визначає коло спадкоємців за законом або за заповітом, однак специфіка статусу особи відсутньої ускладнює застосування стандартних процедур. Новації законодавства мають бути спрямовані на розширення та конкретизацію прав спадкоємців з урахуванням особливих обставин військової служби. Зокрема, Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зберігає за сім’єю військовослужбовця, який зник безвісти, соціальні гарантії, проте питань спадкування не врегульовує, що зумовлює потребу в спеціальних правилах.

Вважаємо, що практичні новації мають стосуватися порядку включення до кола спадкоємців:

1. Визнання подружжя та дітей первинними спадкоємцями з гарантуванням їхнього права на обов'язкову частку у спадщині (ст. 1241 ЦКУ), що забезпечує пріоритетну реалізацію їхніх спадкових прав відповідно до норм Цивільного кодексу України та спеціального законодавства щодо соціального захисту військовослужбовців.

2. Розширення кола спадкоємців за законом на інших родичів, незалежно від фактичного проживання та наявності контактів із зниклим безвісти, із забезпеченням їх права на спадкування у порядку, визначеному статтями ЦКУ про спадкування за законом.

3. Застосування спеціальних процедур захисту прав неповнолітніх та малолітніх спадкоємців, зокрема шляхом призначення тимчасового управителя майна для здійснення охорони, збереження та належного розпорядження спадковим майном до моменту встановлення факту смерті або повернення військовослужбовця, відповідно до норм ЦКУ та положень закону про правовий режим воєнного стану [2].

Ключовим нововведенням є синхронізація цивільно-правових норм із правовим режимом воєнного стану, що дозволяє забезпечити оперативне управління спадковим майном, його збереження та належне розпорядження, не порушуючи інтересів спадкоємців. Окрім того, слід підкреслити, що тимчасові обмеження на розпорядження майном, запроваджені органами влади у воєнний період, не можуть позбавляти спадкоємців їхніх прав, а лише визначають механізми охорони та збереження майна.

Також особи, які виїхали за кордон, не мають обмежень у праві прийняти або відмовитися від спадщини. Вони можуть звернутися до посольства або консульства України у країні перебування для засвідчення свого підпису на заяві про прийняття спадщини[13].

Необхідно надати роз'яснення щодо порядку визначення строків прийняття спадщини у чинному законодавстві. Особливий статус військовослужбовця, який зник безвісти під час виконання обов'язків, потребує застосування спеціальних правил.

У таких випадках слід розмежовувати момент визнання особи безвісно відсутньою та момент відкриття спадщини. Відповідно до статті 43 ЦКУ за рішенням суду особу може бути визнано безвісно відсутньою, однак спадщина відкривається лише після оголошення її померлою (ст. 46, 1220 ЦКУ) [18].

Продовження строку прийняття спадщини можливе за рішенням суду у випадках, коли спадкоємці не могли реалізувати свої права через воєнний стан або інші об'єктивні обставини, що унеможливлювали своєчасне прийняття спадщини [3; 4].

Важливою гарантією є те, що спадкоємці військовослужбовця, який зник безвісти, можуть прийняти спадщину навіть у разі пропуску строку з поважних

причин (ч. 3 ст. 1272 ЦКУ), а Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» зберігає за ними соціальні гарантії [15].

У постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ) «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7 зазначено, що «відповідачами в такій справі є спадкоємці, які прийняли спадщину. За відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини» [16].

Таким чином, строки прийняття спадщини військовослужбовця, який зник безвісти, визначаються не лише загальними цивільно-правовими нормами, а й специфікою воєнного стану та судовим рішенням щодо статусу особи. Такий підхід забезпечує збалансованість між правами спадкоємців та охороною спадкового майна в умовах воєнного стану.

Проблемні питання виникають у зв’язку із законодавчими прогалинами та неврегульованістю процедур, які надають неоднозначні підстави для прийняття рішень судовими та адміністративними органами щодо визнання особи такою, що зникла безвісти, та подальшого врегулювання майнових прав. Недостатня чіткість критеріїв оцінювання обставин зникнення, порядку встановлення факту відсутності особи, а також строків, необхідних для таких процедур, створює додаткові труднощі для членів сім’ї у забезпеченні їхніх прав.

На практиці родичі зниклих безвісти військовослужбовців стикаються з дискримінаційними підходами з боку державних органів щодо прийняття рішень щодо доступу до майна, банківських рахунків або зміни правового режиму майна. Відсутність єдиної правової позиції та стандартизованих механізмів перевірки документів призводить до ситуацій, коли родичі змушені звертатися до суду для відстоювання своїх прав, що є додатковим ресурсним навантаженням, особливо в умовах війни та пов’язаних із нею обмежень [6].

У зарубіжних правових системах наголошується, що спадкування майна залежить від юридичного визнання факту смерті або відповідного правового статусу особи. Наприклад, у деяких цивільних правових системах (як-от у Шотландії відповідно до Presumption of Death (Scotland) Act 1977) існують спеціальні строки після визнання особи зниклою безвісти, після яких суд може оголосити таку особу померлою для цілей спадкового права [19].

Міжнародні договори у сфері приватного права спадкування (зокрема Гаазькі конвенції) встановлюють правила колізії законів, які застосовуються до транснаціонального спадкового майна. Так, Конвенція про колізію законів щодо форми заповітів та інші багатосторонні угоди створюють механізми, за допомогою яких визначається: право, яке застосовується до спадкових

відносин (зокрема щодо дійсності заповіту); момент виникнення права на спадок; порядок управління майном після смерті особи, що не має чітко визначеного місця проживання чи статусу [9].

Ці міжнародні угоди, хоча й не регулюють безпосередньо питання зникнення безвісти, але можуть бути застосовані у ситуаціях, де право спадкування майна залежить від останнього місця проживання, або коли майно розташоване в різних юрисдикціях.

У практиці окремих національних правових систем передбачено спеціальні процедури, що враховують довготривале зникнення безвісти. Наприклад, часто передбачаються механізми захисту інтересів особи на випадок її можливого повернення, зокрема шляхом відстрочення остаточного розподілу майна або збереження реєстру майна до закінчення судового процесу чи визначеного періоду.

Враховуючи міжнародний досвід та національні правові реалії, можна виділити декілька напрямів удосконалення правового регулювання. По-перше, потрібно законодавчо закріпити механізми тимчасового розпорядження майном (опіка, адміністративне управління), які дозволять родичам користуватися майном без порушення прав особи, що зникла. По-друге, визначити обмеження щодо розпорядження майном до остаточного рішення суду про юридичний статус військовослужбовця.

Варто також удосконалити процедуру відкриття спадщини, тобто запровадити спрощений порядок подання заяв про відкриття спадщини для спадкоємців військовослужбовців, що зникли безвісти, з мінімізацією бюрократичних перешкод, визначити єдиний перелік документів та критерії підтвердження факту зникнення безвісти для судових та нотаріальних органів, закріпити право спадкоємців на компенсацію у разі пошкодження або втрати майна, пов'язаних з процедурними затримками чи обмеженнями у спадкуванні.

Доцільно врахувати міжнародний досвід, а саме впровадити положення, аналогічні Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009)12 та Конвенції ООН про захист осіб від насильницьких зникнень, що забезпечують баланс між захистом майнових прав родичів та потенційним поверненням військовослужбовця. Важливо запровадити цифрові реєстри та прозорі процедури, забезпечити автоматизований контроль за тимчасовим управлінням майном, щоб зменшити ризик зловживань та захистити права родичів [12; 20].

К. В. Катеринчук пропонує, щоб при внесенні територіальним органом Національної поліції України інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) відповідні дані автоматично заносилися й до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Такий підхід значно спростить процедуру отримання інформації для близьких та родичів осіб, що зникли безвісти, та мінімізує бюрократичні перепони у доступі до державних гарантій і прав.

Крім того, авторка пропонує законодавчо визначити, що право на набуття статусу «зниклий безвісти за особливих обставин» виникає з моменту фактичного зникнення особи. Реалізація цієї пропозиції дозволить не втрачати час на оформлення відповідного статусу та своєчасно надавати особам, які користуються правами спадкоємців, соціальні пільги та інші гарантії, передбачені законодавством. Такий механізм забезпечує оперативність правового захисту та підвищує ефективність застосування процедур управління майном і спадкових відносин у критичних обставинах, зокрема під час воєнних дій[7].

Висновки. Правовий статус військовослужбовця, який зник безвісти, є багатогалузевим інститутом, що поєднує цивільно-правові та соціально-правові гарантії, та формується на перетині цивільного, соціального, адміністративного та військового законодавства. Його застосування забезпечує правову визначеність, захист майнових та спадкових прав, соціальні гарантії для сімей та спадкоємців і мінімізує юридичну невизначеність в умовах воєнного стану. Ефективність правового регулювання залежить від системної інтеграції законодавчих норм, судової практики та міжнародних стандартів.

Перелік використаних джерел:

1. Анпілогова Б. Ю. Соціальний захист як особливий соціально-правовий феномен. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 291–297. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.49

2. Баранкевич А. В. Механізм захисту спадкових прав неповнолітніх осіб в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2023. Вип. 78. Т. 1. С. 141–146. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.22

3. Вєтчінова О. О. Правове регулювання спадкування в період воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2025. Вип. 88. Т. 1. С. 245–249. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.35.

4. Голубенко І. І., Грачова О. Ю., Маслова М. О. Особливості отримання спадщини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 2. С. 124–129. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/26.

5. Горпинич Л. І. Спадкові відносини в умовах воєнного стану: особливості правового регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 6. С. 212–216. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.32

6. Заїць І. О., Кальченко А. С. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 11. С. 73–78.

7. Катеринчук К. В. Проблеми встановлення статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин, у законодавстві України. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика.* 2025. № 3 (15). С. 144–149. https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-23

8. Коваль Г. С. Організаційно-правові основи статусу особи, зниклої безвісти за особливих обставин. *Київський часопис права*. 2025. № 4. С. 174–178. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.26.

9. Конвенція про колізію законів, що стосуються форми заповідальних розпоряджень: від 05.10.1961 р. / Гаазька конференція з міжнародного приватного права. URL: https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=40

10. Коробейнікова Є. Важливі зміни щодо оголошення особи, зниклої безвісти під час війни, померлою. Юридична газета. URL: https://yur-gazeta.com

11. Маковій В. П., Якимець О. І., Книш З. І. Правове регулювання спадкових відносин під час воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2022. № 4 (99). С. 93–107. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2022.4.08.

12. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: від 20.12.2006 р. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-all-persons-enforced

13. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затв. наказом М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12

14. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 р. № 2505-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 38. Ст. 280.

15. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.

16. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08

17. Устінова-Бойченко Г. М., Скрябін О. М. Правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою під час воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу.* 2023. № 1. С. 27–31. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-82-1-1-24-28.

18. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

19. Presumption of Death (Scotland) Act 1977 (c. 27). URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/27

20. Recommendation CM/Rec(2009)12 of the Committee of Ministers to member states on principles concerning missing persons and the presumption of death: adopted on 9 December 2009. URL: https://rm.coe.int/16805cff3d

References:

1. Anpilohova, B. Yu. (2023). Sotsialnyi zakhyst yak osoblyvyi sotsialno-pravovyi fenomen [Social protection as a distinct socio-legal phenomenon]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu.* Seriia: Pravo. Vyp. 79. Ch. 1. S. 291–297. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.49

2. Barankevych, A. V. (2023). Mekhanizm zakhystu spadkovykh prav nepovnolitnikh osib v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Mechanism for protecting the inheritance rights of minors under martial law in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu.* Seriia: Pravo. Vyp. 78. T. 1. S. 141–146. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.22

3. Vietchinova, O. O. (2025). Pravove rehuliuvannia spadkuvannia v period voiennoho stanu v Ukraini [Legal regulation of inheritance during martial law in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu.* Seriia: Pravo. Vyp. 88. T. 1. S. 245–249. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.35.

4. Holubenko, I. I., Hrachova, O. Yu., Maslova, M. O. (2023). Osoblyvosti otrymannia spadshchyny v umovakh voiennoho stanu [Specifics of acquiring an inheritance under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* № 2. S. 124–129. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/26.

5. Horpynych, L. I. (2024). Spadkovi vidnosyny v umovakh voiennoho stanu: osoblyvosti pravovoho rehuliuvannia [Inheritance relations under martial law: specific aspects of legal regulation]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 6. S. 212–216. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.32

6. Zaits, I. O., Kalchenko, A. S. (2025). Vyznannia fizychnoi osoby bezvisno vidsutnoiu ta oholoshennia yii pomerloiu: porivnialno-pravovyi analiz [Recognition of a natural person as missing and declaration of death: a comparative legal analysis]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* № 11. S. 73–78.

7. Katerynchuk, K. V. (2025). Problemy vstanovlennia statusu osoby, znykloi bezvisty za osoblyvykh obstavyn, u zakonodavstvi Ukrainy [Issues regarding the establishment of the status of a person missing under special circumstances within the legislation of Ukraine]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka.* № 3 (15). S. 144–149. https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-23

8. Koval, H. S. (2025). Orhanizatsiino-pravovi osnovy statusu osoby, znykloi bezvisty za osoblyvykh obstavyn [Organizational and legal foundations of the status of a person missing under special circumstances]. *Kyivskyi chasopys prava*. № 4. S. 174–178. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.26.

9. Konventsiia pro koliziiu zakoniv, shcho stosuiutsia formy zapovidalnykh rozporiadzhen: vid 05.10.1961 r. / Haazka konferentsiia z mizhnarodnoho pryvatnoho prava. Retrieved from: https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=40

10. Korobeinikova, Ye. Vazhlyvi zminy shchodo oholoshennia osoby, znykloi bezvisty pid chas viiny, pomerloiu [Important changes regarding the declaration of a person missing during the war as deceased]. Yurydychna hazeta. Retrieved from: https://yur-gazeta.com

11. Makovii, V. P., Yakymets, O. I., Knysh, Z. I. (2022). Pravove rehuliuvannia spadkovykh vidnosyn pid chas voiennoho stanu [Legal regulation of inheritance matters during martial law]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 4 (99). S. 93–107. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2022.4.08.

12. Mizhnarodna konventsiia pro zakhyst usikh osib vid nasylnytskykh znyknen: vid 20.12.2006 r. Retrieved from: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-all-persons-enforced

13. Poriadok vchynennia notarialnykh dii notariusamy Ukrainy: zatv. nakazom M-va yustytsii Ukrainy vid 22.02.2012 r. № 296/5. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12

14. Pro pravovyi status osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn: Zakon Ukrainy vid 12.07.2018 r. № 2505-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2018. № 38. St. 280.

15. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtsiv ta chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 r. № 2011-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1992. № 15. St. 190.

16. Pro sudovu praktyku u spravakh pro spadkuvannia: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30.05.2008 r. № 7. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08

17. Ustinova-Boichenko, H. M., Skriabin, O. M. (2023). Pravovi naslidky vyznannia osoby bezvisno vidsutnoiu pid chas voiennoho stanu [Legal consequences of declaring a person missing (absent without trace) during martial law]. *Pravovyi chasopys Donbasu.* № 1. S. 27–31. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-82-1-1-24-28.

18. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 40–44. St. 356.

19. Presumption of Death (Scotland) Act 1977 (c. 27). Retrieved from: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/27

20. Recommendation CM/Rec(2009)12 of the Committee of Ministers to member states on principles concerning missing persons and the presumption of death: adopted on 9 December 2009. Retrieved from: https://rm.coe.int/16805cff3d

Дата першого надходження статті до видання: 18.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)